

Faizsiz Bankacılığın Ortaya Çıkış Serüveni (2)

Doç. Dr. Servet BAYINDIR*

Tatbiki arzu edilen finansal sistemin başta gelen kurumlarının faizsiz bankalardan oluştuğu varsayımından hareketle dikkatler, faizsiz çalıştığı ileri sürülen finansal kurumlara yöneldi. Bu durum, faizsiz bankaların ne zaman ve hangi şartlarda ortaya çıktığı ve nasıl bir seyir takip ederek günümüze ulaştığının tespit edilip ortaya konulmasını zorunlu hale getirmektedir.

I. Faizsiz Bankacılığın Ortaya Çıkışı ve Günümüzdeki Durumu

Geçen sayıdaki yazımızda, faizli bankacılığın ortaya çıkış serüveninden söz etmiş, bu sayıda ise faizsiz bankacılığın ortaya çıkışını ele alacağımızı belirtmiştik. Malum, günümüzde faizsiz yahut İslamî bankacılık vb. kavramlar çok sık kullanılır hale geldi. Kapitalist zihniyetin ürünü faizli krediye dayalı ekonomilerin karşı karşıya bulunduğu krizler, gerek bu ekonomilere yön veren finans mühendisleri ve gerekse bu zihniyete fikrî destek sağlayan Kilise sözcülerini İslam'ın finansal hayata ilişkin kuralları ile ilgilennmeye yöneltti. Bunlar bahsedilen kuralları benimsemenin önemini vurgulu bir şekilde dillendirmeye başladılar. Tatbiki arzu edilen finansal sistemin başta gelen kurumlarının faizsiz

* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Hukuku Anabilim Dalı Öğr. Üyesi.

bankalardan oluştuğu varsayımından hareketle dikkatler, faizsiz çalıştığı ileri sürülen finansal kurumlara yöneldi. Bu durum, faizsiz bankaların ne zaman ve hangi şartlarda ortaya çıktığı ve nasıl bir seyir takip ederek günümüze ulaştığının tespit edilip ortaya konulmasını zorunlu hale getirmektedir. Zira mevcut kurumların müspet ve problemleri yönlerinin bilinmesi bunu gerektirmektedir. İşte bu yazıda ağırlıklı olarak faizsiz bankacılığın fikrî ve kurumsal düzeyde ortaya çıkışı süreci üzerinde duracağız.

Çağdaş faizsiz bankacılık düşüncesinin ilk ortaya çıkışı 1942'lere dayanır. Enver İqbal Qureşî (1946), Naî'm Sıddîkî (1948), Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî (1979), Sheikh Mahmud Ahmed (1952), Muhammed Üzeyir (1955), Ahmed Erşâd (1964), Muhammed Ekrem (1965) ve Muhammed Necâtullah Sıddîkî (1976) gibi düşünürler, faizsiz bankacılık teorisini ilk kez dünya gündemine taşıyan bilim adamlarıdır ki hemen tümü bir Güney Asya ülkesi olan Pakistan kökenlidirler. Pakistan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkışı ile bu düşünce arasında pozitif yönde bir paralellik söz konusudur. Bu idealist düşünce kısa sürede Pakistan'dan Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerine ulaşmış, mevcut felsefî ve kurumsal altyapının da tetiklemeyle geniş bir taraftar kitlesi bularak kısa sürede yaygınlaşmıştır. Mahmud Ebu's-Suû'd (1965), Muhammed Abdullah el-A'rabî (1965), Ali Abdu'r-Resûl (1968), Garîb el-Cemâl (1972), Ahmed en-Neccâr (1972), Muhammed Bakr es-Sadr (1973), Abdülaziz el-Berrî (1974), Mustafa Abdullah el-Hemşerî (1974), Sâmi Hasan Hamûd (1976), Abdullah Abdurrahim el-Abbâdî (1981) gibi düşünürler, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde faizsiz bankacılık düşüncesinin gelişmesi ve hayata geçirilmesi sürecinde katkısı olan bilim adamlarının başında gelirler (Atıyye, 1993, 179-183).

Türkiye'de de faizsiz bankacılığı teorik düzeyde ele alan çok sayıda çalışma yapılmıştır. Cihangir Akın'ın *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma (1986)*, İsmail Özsoy'un *Türkiye'de Özel Finans Kurumları ve İslam Bankacılığı (1987)*, Süleyman Karagülle'nin *Alternatif Faizsiz Banka Selem ve Kredileşme (1991)*, Mustafa Uçar'ın *Türkiye'de-Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri (t.y.)*, Ahmed en-Neccar ve Mustafa ez-Zerkâ tarafından yazılıp Hayrettin Karaman tarafından tercüme edilen *İslam'a Göre Banka ve Sigorta (1992)* ve Mehmet Battal'ın *Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Hukukî Yönden Özel Finans Kurumları (1999)* adlı kitaplar, Türkiye'de bu alanda ortaya konulan eserlerin başlıcalarıdır.

Ortaklığa dayalı ilk faizsiz banka, 1963 yılında, kırsal kesimdeki üreticileri aracı ve tefecilerden kurtarmak amacıyla, bir Kuzey Afrika ülkesi olan Mısır'ın *Myt-Gamr* kasabasında, Ahmed en-Neccâr tarafından kurulmuştur. Doktorasını "19. Yüzyıl Sürecinde Almanya'da Yerel Tasarruf Bankaları" üzerine yapan (1952-1956 yılları arasında) en-Neccâr, aynı zamanda bankanın hissedarı ve ilk yöneticilerindendir. Alman tasarruf bankalarının, özellikle İkinci Dünya savaşı sonrasında Almanya'nın hızla kalkınmasında oynadığı rolden etkilenen en-Neccâr, bu bankacılık sistemini İslâm'ın iktisadî ve kültürel değerleriyle birleştirerek Mısır'da uygulamaya çalışmıştır. Bankanın kuruluş aşamasında, Almanya'dan hem sermaye hem de bilimsel destek almıştır. Ancak belli bir süre sonra Almanların desteği kesilmiştir. En-Neccâr'ın ifadesine göre banka, dönemin ağır siyasî baskıları sonucu ancak dört yıl ayakta kalabilmiş ve 1967 yılında faaliyetine son vermek zorunda kalmış ancak, kendisinden sonra birçok faizsiz bankanın kuruluşuna örneklik etmiştir (en-Neccâr, 1985, 79-270). En-Neccar'ın tecrübesi-

nin en somut göstergesi, uluslararası nitelikli bir İslam Kalkınma Bankası kurulması fikrinin yeşermesidir.

1960'lı yıllarda, Pakistanlı düşünür Muhammed Abdu'l-Mennân tarafından, tüm İslâm ülkelerinin katılımıyla uluslararası düzeyde bir İslâm Bankası'nın kurulması fikri ortaya atıldı. Aralık 1973'te Cidde'de yapılan "İslâm Ülkeleri Maliye Bakanları Toplantısı"nda İslâm Kalkınma Bankası (İKB)'nin (:İslâmic Development Bank: IDB) kurulmasına karar verildi ve 20 Ekim 1975'te Türkiye'nin de içinde bulunduğu Asya ve Afrika kıtasında yer alan 29 İslâm ülkesinin katılımıyla uluslararası düzeyde ilk faizsiz banka (İKB) kuruldu. Bunu Dubai İslâm Bankası (1975), Mısır Faysal İslâm Bankası (1977), Kuveyt Finans Kurumu (1977), Sudan İslâm Bankası (1977), Ürdün İslâm Bankası (1978) ve Bahreyn İslâm Bankasını (1979) da içine alan yeni bankalar takip etti. 1981 yılında, uluslararası düzeyde faizsiz bankacılık yapmak üzere Bahama adalarında, Dar al-Mââl al-İslâmî ve Al-Baraka şirketler topluluğu kuruldu. DMİ'nin kurucuları arasında birçok İslâm ülkesinin hükümet ya da devlet başkanları yer almıştır. BAE Devlet Başkanı Şeyh Zayed Bin Sultan El-Nahâyan, dönemin Pakistan Cumhurbaşkanı merhum Ziya ul-Hak, Sudan Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Cafer Numeyrî, Gine Devlet Başkanı Ahmed Sekou ve Suûdî Arabistan Krallık Ailesinden Prens Abdullah el- Faysal bunlardan birkaçıdır. Böylece faizsiz bankalar bütün dünyada hızla yayılmaya başladı (Macid, 1982, 196; el-Mısri, 1989, 383-430; Bayındır, 1993, 31). İslâmî Banka ve Finans Kurumları Birliği'nin verilerine göre son yıllarda 38 ayrı ülkede, 300'den fazla malî aracı kurum ortaklığa dayalı olarak faaliyet göstermektedir. Bu kurumların öz sermaye ve mevduatları toplamı, trilyon doları aşmış durumdadır. Faizsiz bankacılığın

gerek İslam ülkeleri gerekse diğer ülkelerde görmüş olduğu rağbet gerçekte faiz hassasiyeti olmayan fakat bu piyasadandan pay almak isteyen dünyanın önde gelen faizli bankalarının da bu tür bankacılığa yönelmesine yol açtı. CitiBank öncüleri olmak üzere HSBC, Goldman Sachs, Morgan Stanley, Standart Chartered, Banque National de Paris, ABN Ambro, Bank of America, Key Global, Societe Generale, Suud Ulusal Ticaret Bankası, Suud-Hollanda Bankası, Malezya'da Miya Bank ve Filistin'de Kahire-Amman Bank gibi esasen faizli çalışmak üzere kurulmuş olan bankalar, faizsiz şubeler açtılar. Bu şubelerde ise yaklaşık 500 milyar dolarlık bir sermayenin faizsiz finansal ürünlerle çalıştırıldığı iddia edilmektedir. (www.islamicfi.com(25.07.2005).

Dünyadaki gelişmeler, ülkemizdeki yönetici ve sermaye kesimin ilgisine mazhar olmuş, Türkiye'de de faizsiz çalışan finansal kurumların kurulması gündeme gelmiştir. Merhum Turgut Özal'ın konuya ilişkin yoğun çaba gösterdiği bilinmektedir. Gelecek sayıda gerek Osmanlı dönemi gerekse Cumhuriyet döneminde bankacılığın seyrini ele alacağız. Önce ÖFK daha sonra Katılım bankacılığının nasıl bir seyir takip ettiğine yoğunlaşacağız.

